

człowieka i następnie w solidarnym dostrzeganiu przez człowieka wierzącego potrzeb swych bliźnich.

Publikacja francuskiego profesora Marcela Neuscha przedstawia aktualną problematykę teologicznofundamentalną. Wprawdzie nie proponuje całkowicie nowych rozwiązań czy argumentacji, to jednak jej wartości należy doszukiwać się w pozytywnej i integralnej prezentacji podjętego zagadnienia. Nie koncentruje się wyłącznie na najnowszych rozwiązaniach, ale i sięga do argumentacji klasycznych. Poszukując śladów Boga świecie, które byłyby zrozumiałe dla człowieka XXI w., przestrzega przed banalizowaniem i lekceważeniem wyzwań, jakie kieruje pod adresem chrześcijaństwa dzisiejszy świat.

Ks. Sławomir Zieliński

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 2005, t. 38, z. 1, s. 244–247

Pedro Rubens, *Discerner la foi dans des contextes religieux ambigus. Enjeux d'une théologie du croire*, Paris, Les Editions du Cerf 2004, 538 s., (Cogitatio fidei nr 235).

Wiara chrześcijańska znajduje się niejednokrotnie w sytuacji paradoksalnej: z jednej strony spychana na margines, niedoceniana i dyskredytowana, z drugiej staje się motywem odrodzenia i nowego dynamizmu życia dla tysięcy ludzi. Osłabienie chrześcijaństwa Europy Zachodniej, z jej świeckością i niechęcią do wszystkiego, co chrześcijańskie, mocno kontrastuje ze zjawiskiem odradzania się, traktowanej na serio wiary w innych zakątkach ziemskiego globu. Najłatwiej i najbezpieczniej byłoby skonstatować, że jest to tajemnica, misterium wiary. Pedro Rubens postanowił pochylić się nad tym problemem, aby w sposób systematyczny i w perspektywie teologicznofundamentalnej zrozumieć i zaprezentować mechanizmy działania owego paradoksu. Czyni to w swej pracy zatytułowanej *Rozpoznawanie wiary w złożonym kontekście religijnym. Rola teologii wiary*. Autor jest brazylijskim jezuitą, doktoryzował się w zakresie nauk teologicznych w jezuickim Centre Sèvres w Paryżu. Obecnie wykłada teologię fundamentalną w Belo Horizonte w Brazylii.

Praca składa się z trzech części, podzielonych na rozdziały. Tych ostatnich jest w pracy 12, otoczonych wstępem i zakończeniem. Praca poprzedzona jest wprowadzeniem pióra Christoph'a Theobalda, profesora teologii fundamentalnej z Centre Sèvres. Przed szczegółowym spisem treści znajduje się wykaz bibliograficzny podzielony na cztery działy (publikacje o charakterze kontekstualnym, dzieła Paula Tillicha, publikacje dotyczące myśli P. Tillicha i literatura).

Pierwsza część prezentuje specyficzny kontekst, który posłużył jako punkt wyjścia dla późniejszych refleksji. Kontekst ten stanowi Brazylia, kraj pochodzenia Autora, który jest bogatą mieszaniną kultur i religii (s. 12). Jest to kraj wielkich kontrastów. Kontekst ten jest złożony, skomplikowany, dwuznaczny, niejasny. Świadczy o tym użyty w tytule termin: *ambiguïté*. Analizie społeczno-historycznej poddaje Autor trzy doświadczenia brazylijskie okresu posoborowego: pojawienie

się Wspólnot Podstawowych (Comunidades Eclesiales de Base, CEB) – rozdz. 1, Ruch Odnowy w Duchu Świętym (RCC) – rozdz. 2 i dynamiczny rozwój Kościoła Zielonoświątkowego, zwłaszcza od 1980 r. – rozdz. 3. Wspólnoty Podstawowe są w pewnym sensie owocem teologii wyzwolenia. Ruchy charyzmatyczne działają w obrębie Kościoła katolickiego. Wspólnoty zielonoświątkowe są pochodzenia protestanckiego i przynoszą wraz z sobą znaczny zastrzyk mentalności północno-amerykańskiej. Każde z tych zjawisk uważa się za wielki przełom odnowy życia chrześcijańskiego. Każde z tych doświadczeń stanowi szansę, czy wyzwanie dla chrześcijańskiej wiary? Czy mogą one być uznane jako środowisko rodzenia się autentycznej chrześcijańskiej wiary? Oto niektóre z pytań. Pierwsza część nie jest jednak w całości poświęcona fenomenologii religii. W ostatnim, IV rozdziale tej części Autor dokonuje próby refleksji czysto teologicznej, zastanawiając się nad fundamentami wiary. Chodzi bowiem o teologiczne wyjaśnienie doświadczeń, które zostały zinterpretowane w perspektywie socjologicznej. Ponadto precyzuje, czym jest teologia fundamentalna, jakie są jej zadania i cele. Autor często przypomina, że przedstawia problematykę w perspektywie teologii fundamentalnej. Nakreśla zatem potrójną misję omawianej dyscypliny: hermeneutyczną, epistemologiczną i apologetyczną. Podejście hermeneutyczne jest w teologii konieczne ze względu na reinterpretację zagadnień klasycznych, takich jak objawienie Boże i wiara. Obok tego hermeneutyka pozwala na wykorzystanie tematów z tzw. problematyki pogranicza. Refleksja epistemologiczna ukazuje relację między hermeneutyką ogólną i hermeneutykami szczegółowymi, a także zajmuje się kwestiami dotyczącymi metod i specyficznych funkcji teologii fundamentalnej. Autor przyjmuje stanowisko rozróżniania funkcji hermeneutyki od zadań epistemologii, mimo pojawiających się tendencji do ich utożsamiania. Każda z nich ma swoje zadania i nie może zostać zredukowana do funkcji drugiej. Z pewną dozą wątpliwości brazylijski jezuita otwiera na nowo debatę poświęconą apologetyce. Nie jest to zwykły powrót do apologetyki klasycznej i tradycyjnej. Proponuje przepracowanie zadań apologetyki zgodnie z potrzebami współczesności. Dostosowana w ten sposób apologetyka mogłaby przysłużyć się w perspektywie pluralizmu, ekumenizmu i dialogu.

Druga część poświęcona jest osobie i twórczości niemieckiego filozofa i teologa protestanckiego, świadka przełomu dwóch stuleci XIX i XX, Paula Tillicha. Został wybrany przez Rubensa jako szczególny świadek myśli zachodniej. Jego życie jest ciągłym poszukiwaniem między dwoma epokami i dwoma światami (Niemcy i Stany Zjednoczone). Ponadto jest on świadkiem poszukiwania korelacji między teologią i kontekstem, dostrzegania napięcia między wiarą i religią, odnajdywania relacji między wiarą i duchem, w końcu między katolicyzmem i protestantyzmem. Nie przeciwstawia tych elementów, ale jest raczej zainteresowany ich spotkaniem i owocem, jakie to spotkanie może przynieść. Jego teologia jest niustannym poszukiwaniem w perspektywie transformacji sytuacji i języka. Wpisany w epokę tzw. kryzysu paradygmatu, staje się Tillich figurą myślicie-la pogranicza. Ponadto w jego refleksji poczesne miejsce poświęcone jest „poznaniu teologicznemu”.

Dzieło Tillicha jest ważne, ale jednocześnie enigmatyczne. Autor musiał odnaleźć specjalny klucz, który umożliwił mu wejście do sedna jego refleksji. Najpierw Autor szkicuje jego krótki życiorys, aby następnie przedstawić ogólną wizję jego myśli w trzech wielkich odsłonach. Każda z tych odsłon wyznacza pogranicze między wiarą i religią (rozdz. V), między ontologią i egzystencjalizmem (rozdz.

VI) oraz między kulturą i orędzim chrześcijańskim (rozdz. VII). W rozdziale VIII Autor postawi pytania Tillichowi dotyczące jego koncepcji wiary, natomiast w rozdziale następnym (IX) dostrzeże więź tej koncepcji z jego teologią Ducha. Pośród licznych prac Tillicha, Autor najwięcej uwagi poświęca dwom jego publikacjom dotyczącym wiary (*Dynamique de la foi*) i rozumienia pneumatologii (*La Vie et l'Esprit*). Wypracowaną hipotezą tej lektury jest wewnętrzna relacja, jak zachodzi między aktem wiary i Duchem. Należy także zauważyć, że celem Autora nie jest zwykła prezentacja myśli Tillicha. Autor wchodzi w dialog, rozmowę z myślicielem. Tillich staje się jego uprzywilejowanym interlokutorem. Nic więc dziwnego, że druga część nosi tytuł: *Penser avec Paul Tillich*. Chodzi bowiem o wypracowanie, na podstawie myśli Tillicha, teologii pogranicza dla nowych sytuacji, w perspektywie złożoności doświadczenia.

Trzecia część nosi wymowny tytuł: Krzyżujące się (splatające się) drogi (*Itinéraires croisés*). Rozwija tu Rubens projekt nowej teologii fundamentalnej, zdolnej do dania odpowiedzi na wyzwania płynące ze strony brazylijskich chrześcijan, w ich złożonym kontekście kulturowym i religijnym. Trzeba zaznaczyć, że teologia ta jest mocno naznaczona europejską teologią fundamentalną, szeroko cytowaną i omawianą przez Autora. Pierwszy rozdział (X) tej ostatniej części przedstawia status hermeneutyczny wiary. Autor zdaje sobie sprawę, że wiara nie jest dziełem czysto ludzkim ani wytworem historii. Podkreśla jednocześnie, że nie ma wiary bez usytuowania jej w konkretnym kontekście społeczno-kulturowym i historycznym. Powstałe między tymi dwoma wymiarami napięcie rodzi dynamizm, ale i umieszcza wiarę w sytuacji złożonej, niejednokrotnie dwuznacznej. Rzeczywiste rozpoznanie wiary w całej jej złożoności ma miejsce, gdy weźmie się na serio doświadczenie i wymogi chrześcijaństwa dotyczące prawdy. Teologia fundamentalna musi mieć na względzie jej podwójny wymiar: powinna wyjaśniać chrześcijańską wiarę, posługując się reprezentacjami kulturowymi, oraz odnosić się wyraźnie do samego objawienia. Biorąc pod uwagę rezultaty dyskusji z Tillichem z poprzedniej części oraz powołując się na złożone doświadczenie narodu brazylijskiego, a także korzystając ze współczesnych badań i prądów filozoficznych, Autor podejmuje próbę przedstawienia problematyki hermeneutyki w rozumieniu i wyjaśnianiu wiary.

Pod wpływem refleksji Tillicha, Autor stawia pytanie dotyczące zmiany paradygmatu dla teologii. Czas twórczości Tillicha przypadł na okres wielkich zmian w sposobie myślenia zarówno w filozofii (pozostawienie idealizmu i poszukiwanie nowych form myśli), jak i w teologii (przewyciężenie aporii teologii liberalnej i próby istotnych zmian dotyczących apologetyki i pogodzenia jej z ontologią idealistyczną). Owocem refleksji Tillicha jest tzw. teologia mediacji, która głosi, że nie ma chrześcijańskiej wiary bez *medium*, jakim jest doświadczenie, i to zarówno religijne, jak i kulturowe. Występuje tu swego rodzaju „korelacja” między sytuacją kulturową i chrześcijańskim orędzim (s. 326). Teolog więc musi posługiwać się narzędziami pojęciowymi, udostępnionymi przez dany kontekst kulturowy, które następnie powinien skonfrontować z dynamizmem ewangelicznego orędzia. Do tego procesu Tillich wykorzystuje podwójną hermeneutykę: dotyczącą rzeczywistości, w której człowiek żyje, oraz hermeneutykę biblijną. W perspektywie wspomnianych dwóch rodzajów hermeneutyk pojawia się pytanie o hermeneutykę dla teologii czy raczej o sens tzw. teologii hermeneutycznej.

Pojawia się więc problem teologii hermeneutycznej, która nie jest odrębną dyscypliną teologiczną. Teologia hermeneutyczna jest np. dla G. Ebelinga szczegól-

ną misją dla teologii fundamentalnej o tyle, o ile ta ostatnia sięgać będzie do korzeni problematyki, podchodząc do teologii w ogólności. Cztery prądy myślowe prezentują wielkie kontestacje kryzysu hermeneutycznego: tendencje epistemologiczne, krytyka ideologii, analiza strukturalna i gramatologia.

Rozdział XI ostatniej części przedstawia refleksję epistemologiczną. Cztery pary pojęć doskonale przedstawiają głębię napięcia kryzysu hermeneutycznego: słowo i pismo, tekst i działanie, tradycja i utopia, odniesienie i znaczenie. Cztery pary pojęć, postrzegane w napięciu dialektycznym, określają punkt krytyczny hermeneutyki i są zachętą do przejścia na teren epistemologii. Po dokonaniu niezbędnych założeń Autor przedstawia elementy epistemologii teologicznej, aby później wskazać perspektywy epistemologii aktu wiary. Omawiany rozdział kończą refleksje ukazujące specyfikę logiki wiary.

Ostatni, XII rozdział dotyka problematyki apologetycznej. Przejście od hermeneutyki ogólnej do hermeneutyki chrześcijańskiej wypełnia się w poszukiwaniu źródeł dla teologii i wiary. Teologia fundamentalna urzeczywistnia taką procedurę odwołując się do potrójnego źródła: biblijnego, eklezyjalnego i kontekstualnego. Autor stwierdza, że można nawet mówić o trzech źródłach, z których czerpie apologia chrześcijańska. Tymczasem teologia fundamentalna wyrosła na gruncie krytyki apologetyki, czy jest więc sens powrotu do niej i jej usług? W rzeczywistości Autor stawia sobie zadanie podjęcia i reinterpretacji funkcji apologijnej. Chodzi zatem o sformułowanie głównych elementów współczesnej apologii, a nie tworzenie całego systemu obronnego (apologetyka). Aby dokonać rozpoznania autentyczności, słuszności i prawdziwości aktu wiary, Autor proponuje odwołanie się do pierwszorzędного źródła, jakim jest Pismo Święte. Opierając się na podstawach skryptyurystycznych, Autor podejmuje cztery główne linie tematyczne: pełna realizacja człowieka, kwestia wiarygodności, topografia wiary i *regula fidei*. Pozwoli mu to na opracowanie problematyki aktu wiary w trzech wymiarach: subiektywnym, inter-subiektywnym i obiektywnym.

Podsumowując, Autor stwierdza, że rozpoznawanie wiary nie ma końca. Nie oznacza to, że nie ma sensu cała problematyka poruszana w omawianej publikacji. Religia jest zjawiskiem złożonym, wiara niesie z sobą pewną dozę ryzyka, akt wiary zaś domaga się rozpoznania. Na miejsce podsumowania Autor proponuje raczej otwarcie debaty.

Publikacja Pedro Rubensa, jakkolwiek przedstawiająca projekt teologii fundamentalnej, może dla polskiego czytelnika pozornie nie przedstawiać większego zainteresowania, a to przede wszystkim ze względu na pierwszą część, która jest głęboko osadzona na gruncie brazylijskiej rzeczywistości. Następne dwie części dostarczą zainteresowanym i nieco wtajemniczonym w problematykę teologii fundamentalnej wielką dozę refleksji hermeneutyczno-teologicznych, co może stać się zachętą do opracowania podobnego projektu (obok już istniejących) dla naszej rzeczywistości, biorąc pod uwagę wyzwania i zapotrzebowanie naszego polskiego gruntu.

Ks. Sławomir Zieliński